

MELANICA-RITA BARBU

**ROMÂNIA
ȘI
RĂZBOAIELE BALCANICE
1912-1913**

Copyright © 2013, **Editura Pro Universitaria**

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin
Editurii Pro Universitaria

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al
Editurii Pro Universitaria

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BARBU, MELANICA-RITA

România și războaiele balcanice : 1912-1913 /
Melanica-Rita Barbu. - București : Pro Universitaria, 2013

Bibliogr.

ISBN 978-606-647-717-8

94(497)"1912/1913"

94(498)"1912/1913"

LISTĂ DE ABREVIERI

- **Arhivele M.R.:** Arhivele Militare Române
- **Arhivele M.A.E.:** Arhivele Ministerului Afacerilor Externe
- **A.N.I.C.:** Arhivele Naționale Istorice Centrale
- **BALLPLATZ:** Ministerul de Externe al Imperiului Austro-Ungar
- **Coord.:** Coordonator
- **CUP:** Comitetul Uniune și Progres
- **D.A.D.:** Dezbaterile Adunării Deputaților
- **D.S.:** Dezbaterile Senatului
- **ÎNALTA POARTĂ:** Guvernul Imperiului Otoman
- **SCUPȘTINA:** Parlamentul Serbiei
- **SOBRANIA:** Parlamentul Bulgariei
- **VMRO:** Organizația Interioară Revoluționară Macedoneană
- **WILHELMSTRASSE:** Ministerul de Externe al Imperiului German

INTRODUCERE

APRECIERI ISTORIOGRAFICE

Analiza evenimentelor balcanice, întâmplate în anii 1912-1913, a constituit baza scrierii unor lucrări valoroase de-a lungul timpului. Primele lucrări au apărut imediat după încheierea tratatului de pace de la București din august 1913.

Printre ele, s-a aflat și lucrarea lui Mihail Valerianu, *Chestiunea balcanică și politica externă a României*, publicată în 1913, în care autorul a specificat că războaiele balcanice au produs o mare schimbare a situației politice din Europa, datorită modificărilor teritoriale și creșterii influenței politice a statelor balcanice, considerând că "noi constelații politice se vor ivi pe orizontul Europei"¹. Totodată, el a apreciat că Tripla Alianță și Tripla Înțelegere vor căuta "să atragă statele balcanice în combinațiile lor diplomatice", iar România, interesată de evenimentele din Balcani, va trebui să ia atitudine față de noua stare de lucruri, deoarece "politica externă de până astăzi a României, lipsită de orice inițiativă și legată de soarta Austro-Ungariei, va trebui cu un moment mai înainte părăsită, dacă vrem ca în viitor să nu mai suferim aceleași înfrângeri pe care le-am suferit tot timpul..."².

Pentru Nicolae Ștefănescu-Iacint, tratatul de pace de la București a fost un succes al guvernului român, care a realizat cele două obiective propuse: rectificarea graniței dobrogene și păstrarea echilibrului în Balcani. Autorul a arătat că statornicirea echilibrului în Peninsula Balcanică și înlăturarea preponderenței Bulgariei s-au întâmplat cu acordul marilor puteri și a opiniei publice europene, "căci bulgarii, prin atacul împotriva foștilor aliați și prin ororile comise dovediseră că nu sunt apți să stea în fruntea statelor balcanice"³.

Și Nicolae Iorga, ostil intervenției României în conflictul din Peninsula Balcanică și rezervat față de atitudinea guvernului în timpul Conferinței de pace, a scris o *Istorie a războiului balcanic*, dar nu a făcut decât o prezentare a evenimentelor și a situației popoarelor balcanice⁴. Și-a prezentat poziția în lucrări scrise și publicate în perioada interbelică.

G.A. Dabija, militar, martor ocular al evenimentelor care au avut loc în Balcani (atașat militar la Sofia), a prezentat conflictul dintre Bulgaria și Imperiul Otoman ca și intervenția României în al doilea război balcanic în lucrările *Războiul bulgaro-turc din anul 1912-1913 și Amintirile unui atașat militar român în Bulgaria. 1910-1913*.

---

¹ Mihail Valerianu, *Chestiunea balcanică și politica externă a României*, București, 1913, p. 27.

² *Ibidem*, p. 27, 38.

³ Nicolae Ștefănescu-Iacint, *Războiul româno-bulgar*, București, 1914, p. 139.

⁴ Nicolae Iorga, *Istoria războiului balcanic*, București, 1914.

G.A. Dabija a considerat că pacea de la București a transformat România în "salvatoarea păcii europene", aducându-i recunoștința întregii Europe⁵. G.A. Dabija a menționat că marile puteri au felicitat guvernul României pentru "tact și abilitate politică", citându-l pe Edward Grey, ministrul de externe al Angliei, care a declarat că: "Tratatul de pace de la București a pus capăt unui conflict ce era un scandal european"⁶. G.A. Dabija a reliefat cu precizie poziția Austro-Ungariei față de pacea de la București: "Pacea de la București lăsase însă mare amărăciune la Viena, care nu concorda cu scopurile și dorințele ce urmărea, de mărire a Bulgariei în detrimentul României și Serbiei. De aceea de azi înainte Austro-Ungaria își va propune să ajungă la revizuirea aceluși tratat de pace, eventual chiar prin război, *Ad majore Austriae gloriam*"⁷.

În perioada interbelică, în istoriografia românească s-a considerat că războaiele balcanice și pacea de la București au reprezentat un pas important în constituirea României Mari, cu implicații majore în timp.

Emil Diaconescu, preocupat de politica externă a României în anii de dinaintea primului război mondial, a considerat că "sfârșitul războiului între foștii aliați balcanici a însemnat, însă, nu numai înfrângerea Bulgariei, ci și a Austro-Ungariei și, totodată, creșterea influenței rusești în Balcani"⁸. Autorul a apreciat că datorită acestor împrejurări "România se îndepărta și mai mult de monarhia habsburgică și se apropia de Rusia, care, oricum, ne sprijinise în acest conflict", chiar dacă România a primit sprijin din partea Germaniei în timpul crizei balcanice și pe parcursul Conferinței de pace de la București⁹.

Constantin C. Giurescu, la rândul său, a concluzionat că "Tratatul de pace de la București, prin care noi sporisem teritoriul țării și făcusem pace în Peninsula Balcanică, a fost momentul culminant al domniei Regelui Carol I". Autorul a mai prezentat, printre altele, înaltele distincții pe care Carol I le-a primit din partea Germaniei și Rusiei, ca apreciere față de rolul jucat de rege în politica externă a României¹⁰.

Pentru Nicolae Iorga, "campania din Bulgaria fusese, de fapt, primul capitol al războiului contra Austro-Ungariei și rapoartele celor interesați vorbesc de învierea mișcării pentru Ardeal". Autorul a prezentat încercarea Austriei de a schimba hotărârile tratatului de pace de la București ca pe un mare eșec, "după ce România răsturnase toate planurile Monarhiei în Balcani"¹¹. Iar rolul jucat de România, în

---

⁵ G.A. Dabija, *Amintirile unui atașat militar român în Bulgaria. 1910-1913*, București, 1936, p. 344.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*, p. 345.

⁸ Emil Diaconescu, *România și Marile Puteri după Congresul de la Berlin până la 1914*, Iași, 1937, p. 36.

⁹ *Ibidem*, p. 37.

¹⁰ Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor. Din cele mai vechi timpuri până la moartea regelui Ferdinand*, Editura Humanitas, București, 2000, p. 278.

¹¹ Nicolae Iorga, *Istoria românilor. Întregitorii*, vol. 10, București, 1939, p. 331.

timpul păcii de la București, a transformat-o în arbitru, dovedindu-și puterea și influența în politica europeană¹².

Și Cezar Petrescu a considerat că intrarea armatei române în Bulgaria a constituit un pas către pace și a oprit ”prea trufașa înălțare a unei vecine care nu-și cinstește cuvântul și nu-și cunoaște măsura...”¹³.

Gheorghe I. Brătianu, în sinteza dedicată unității naționale, a stărui și asupra evenimentelor din 1912-1913, considerând că ceea ce până atunci a fost un ideal al tinerilor și intelectualilor a devenit o preocupare politică, un pas spre unirea tuturor provinciilor românești¹⁴.

În istoriografia românească din perioada comunistă, o lungă perioadă de timp războaiele balcanice și pacea de la București au lipsit sau au fost menționate rar în lucrările de istorie (specialitate). În rarele ocazii când s-au făcut referiri la aceste evenimente și la politica externă românească de la începutul secolului al XX-lea, s-a precizat faptul că România a dus o politică externă de tip imperialist.

Dintr-o lucrare colectivă, *Destrămarea monarhiei austro-ungare.1900-1918*, publicată în 1964, a reieșit faptul că România s-a situat pe o poziție agresivă față de Bulgaria: ”România, situându-se acum pe poziția imperialistă de a cuceri noi teritorii, a intervenit în conflict și a luat parte alături de Serbia și Grecia la al doilea război balcanic împotriva Bulgariei”¹⁵. În continuare, s-a precizat că: ”Pacea de la București a confirmat pe deplin tendințele expansioniste ale claselor dominante din Serbia, România și Grecia, care au obținut avantaje teritoriale pe seama Bulgariei”¹⁶. Iar apropierea din ce în ce mai strânsă a Austriei de Bulgaria și Imperiul Otoman a dus la apariția semnelor ”desprinderii viitoare a României de Tripla Alianță”¹⁷.

Pe aceeași linie a mers și Constantin Velichi, când a prezentat evenimentele balcanice din 1912-1913, considerând că ”al doilea război balcanic a fost un război nedrept, de jaf și cotropire, și în care s-a văzut atât atitudinea burgheziilor balcanice, cât și atitudinea marilor puteri...”¹⁸.

Situația s-a schimbat la sfârșitul anilor 1960, când au fost publicate lucrări istorice care au tratat istoria românilor cu importante modificări de fond. Printre acestea, lucrarea *România în anii neutralității (1914-1916)*, în care Constantin Nuțu a afirmat că pacea de la București nu a dat satisfacție unora dintre marile puteri, ”Austro-Ungaria și chiar Rusia au susținut, încă în timp ce se desfășura

---

¹² Nicolae Iorga, Mircea Vulcănescu, Constantin Moisil, Mircea Ioannițiu, S. Teșu, *Regii României – o istorie adevărată, Carol I, Ferdinand I, Carol al II-lea, Mihai I*, Editura Tess Expres, București, 1998, p. 29.

¹³ Cezar Petrescu, *Cei trei regi*, București, f. a., p. 73.

¹⁴ Gheorghe I. Brătianu, *Origines et formation de l' unite Roumaine*, București, 1943, p. 266.

¹⁵ Constantin Daicoviciu, Miron Constantinescu, *Destrămarea monarhiei austro-ungare.1900-1918*, Editura Academiei Române, București, 1964, p. 202.

¹⁶ *Ibidem*, p. 203.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Constantin Velichi, *Istoria Bulgariei*, București, p. 297.

conferința, ideea revizuirii hotarelor stabilite la București”¹⁹. Și de aici disensiunile apărute între Austro-Ungaria și România au dus la îndepărtarea acesteia din urmă de Tripla Alianță, fapt observat și de diplomațiile străine. Constantin Nuțu a menționat faptul că evenimentele din 1912-1913 au avut rolul de a impulsiona lupta de eliberare națională din Transilvania. Pe de altă parte, prin ”faptul că pacea s-a încheiat la București, România jucând rolul de arbitru în timpul tratatelor, a contribuit la angrenarea sa în arena politică internațională. Aceste împrejurări au impulsionat și mai mult tendințele de unitate a teritoriilor locuite de români”²⁰.

Și Vasile Maciu a abordat problema îndepărtării României de Tripla Alianță după pacea de la București și a considerat că: ”Pacea de la București a avut urmarea că a îndepărtat de Puterile Centrale România, care, obiectiv, era determinată să se apropie de Serbia și de Grecia pentru apărarea prevederilor tratatului”²¹.

Autorii cursului de *Istorie Universală Modernă* au apreciat că hotărârile păcii de la București au avut durată scurtă din cauza izbucnirii primului război mondial, iar eliberarea de sub dominația otomană a populațiilor creștine din Balcani ”a avut o puternică repercusiune asupra slavilor și românilor ce se aflau sub dominația austro-ungară, aceștia simțind că și ziua eliberării lor nu poate fi departe”²².

Referitor la evenimentele din 1912-1913, Șerban Rădulescu-Zoner a făcut o amplă analiză asupra relațiilor dintre Austro-Ungaria și România de la începutul secolului al XX-lea. Autorul a mers pe ideea că păstrarea echilibrului a fost ”incontestabil mobilul acțiunii diplomatice românești în contextul agravării relațiilor interbalcanice din lunile mai-iunie 1913, ajungându-se la o intensă încordare a relațiilor dintre Viena și București...”²³. Autorul a apreciat sprijinul diplomatic acordat, în timpul evenimentelor, de Germania și Italia României și a considerat că ”politica externă românească de-a lungul celui de-al doilea război balcanic nu poate fi considerată drept o tendință a cercurilor oficiale din capitala României de a se îndepărta de Tripla Alianță”²⁴.

În continuare, Șerban Rădulescu-Zoner a menționat că ”Războaiele Balcanice și Pacea de la București au adus modificări importante raportului de forțe din sud-estul Europei, influențând în același timp contradicțiile fundamentale deja existente pe plan mondial între marile puteri. Peninsula Balcanică în urma crizei din 1912-1913 iese complet transformată”²⁵.

---

¹⁹ Constantin Nuțu, *România în anii neutralității (1914-1916)*, Editura Științifică, București, 1972, p. 66.

²⁰ *Ibidem*, p. 67.

²¹ Vasile Maciu, *România și politica marilor puteri față de Serbia*, în ”Revista de Istorie, nr. 9, tom 27, 1974”, p. 1318.

²² Dumitru Almaș, Camil Mureșan, Alexandru Vianu, *Istoria universală modernă (1878-1912)*, vol. 3, partea a IV-a, București, 1975, p. 256.

²³ Șerban Rădulescu-Zoner, *România și Tripla Alianță la începutul secolului al XX-lea. 1900-1914*, Editura Litera, București, 1977, p. 18.

²⁴ *Ibidem*, p. 122.

²⁵ *Ibidem*, p. 127.

Și în alte lucrări istorice au fost menționate contradicțiile dintre România și Austro-Ungaria din perioada crizei balcanice și s-a considerat că: "Tratatul de pace de la București, semnat la 10 august 1913, poate fi, așadar, caracterizat ca un tratat realizat prin deciziile proprii ale părților contractuale, fără amestecul vreunui alt stat"²⁶. Iar în ceea ce privește poziția specială a României "se poate afirma că prin participarea sa la război ca și prin semnarea tratatului de pace de la București, ea a realizat concomitent și un act demonstrativ împotriva Austro-Ungariei, marcând începutul unei noi orientări în politica externă"²⁷.

Adrian Rădulescu și Ion Bitoleanu au remarcat că României i-a revenit rolul de a restabili echilibrul balcanic, iar contribuția sa "la soluționarea în spirit realist a unor spinoase probleme care trenau în sud-estul Europei a conferit politicii sale externe un prestigiu binemeritat..."²⁸.

Și Eliza Campus a comentat tendința României de a se desface de Tripla Alianță. Autoarea a considerat că "Pacea de la București a fost o pace a statelor din această regiune, o pace care a marcat via tendință de independență a acestor state, ce înțelegeau să-și reglementeze ele singure raporturile interbalcanice"²⁹. Iar contribuția României la încheierea păcii de la București a privit-o ca pe un act demonstrativ de vădită independență... "un act de conștientă sfidare față de Tripla Alianță în general și față de Austro-Ungaria în special"³⁰.

Pacea de la București a continuat să fie o temă favorită și s-a considerat că "ea este prima în care hotărâri importante sunt luate de micile state din sud-est, fără amestecul marilor puteri"³¹.

În mai multe rânduri, Nicolae Ciachir s-a oprit asupra evenimentelor balcanice, inclusiv asupra păcii de la București, considerând că "prin iscălirea Păcii de la București, România, Serbia, Grecia și Muntenegru au reușit, trecând peste voința marilor puteri, să-și impună în cea mai mare măsură doleanțele"³². În continuare, a subliniat rolul de arbitru al României în timpul tratatelor, "fapt ce a contribuit la angrenarea acesteia în arena politică internațională și la îndepărtarea ei de puterile centrale"³³. Dar pacea de la București a însemnat și "primul moment când reprezentanții statelor și popoarelor sud-est europene nu s-au mai găsit în anticamera tratatelor..."³⁴.

---

²⁶ *** *România în sud-estul Europei*, Editura Politică, București, 1979, p. 151.

²⁷ *Ibidem*, p. 152.

²⁸ Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *Istoria românilor dintre Dunăre și Mare. Dobrogea*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979, p. 307.

²⁹ Eliza Campus, *Din politica externă a României. 1913-1947*, Editura Politică, București, 1980, p. 23.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ Leonid Boicu, Vasile Cristian, Gheorghe Platon (coordonatori), *România în relațiile internaționale. 1699-1939*, Editura Junimea, Iași, 1980, p. 374.

³² Nicolae Ciachir, Gheorghe Berca, *Diplomația europeană în epoca modernă*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 446; Nicolae Ciachir, *Poporul român și lupta de eliberare a popoarelor din Balcani*, București, 1986, p. 42.

³³ Nicolae Ciachir, *Poporul român și lupta de eliberare a popoarelor din Balcani...*, p. 43.

³⁴ Nicolae Ciachir, Gheorghe Berca, *op. cit.*, p. 446.

Gheorghe Platon, într-o prezentare a situației din perioada 1912-1913, a considerat că ”intrarea armatei române în Bulgaria, la 10 iulie 1913, a reprezentat, practic, dezavuarea alianței cu Austro-Ungaria, primul pas concret spre ruperea relațiilor de Tripla Alianță³⁵. Autorul a susținut că, deși nu a pus capăt tendințelor de revizuire, manifestate de Bulgaria și Austro-Ungaria: ”Tratatul de la București a restabilit pacea în Balcani, el a reprezentat rodul tratatelor parțiale intervenite fără amestecul marilor puteri”³⁶. Rezultatele nu au întârziat să apară după încheierea păcii de la București, Austro-Ungaria fiind cea care a cules roadele pe care le-a semănat ”criza balcanică – deși nu l-a determinat – a dat impuls curentului ostil Austro-Ungariei, generat de opțiunile naționale firești ale României; a grăbit desprinderea țării dintr-o alianță care, acum, nu-și mai avea rațiunile momentului în care fusese încheiată”³⁷.

Ion Bulei, în câteva rânduri, a apreciat că situația externă a influențat evoluția politicii interne românești, unde Carol I era factorul principal, iar guvernul ”așezat pe un ghem de contradicții și susceptibilități reușește să prezideze participarea României la cel de-al doilea război balcanic și prin pacea de la București să obțină un mare succes extern considerat ca atare în epocă...”³⁸. Autorul a scos în evidență și faptul că pacea de la București i-a asigurat României ”o poziție predominantă în rândurile statelor mici din sud-estul Europei”, dar, în același timp, a transformat Bulgaria într-un ”dușman la sud de Dunăre, care nu va întârzia să se răzbune”³⁹.

Și Stelian Neagoe a abordat problema războaielor balcanice și a păcii de la București, considerând că intervenția României ”a contribuit în mod decisiv la restabilirea păcii în Balcani, mărindu-și astfel prestigiul internațional. Conferința și Tratatul de pace de la București au fost o reușită românească la nivel european, Marile Puteri n-au ezitat să recunoască acest lucru”⁴⁰.

Anastasie Iordache s-a oprit asupra guvernării conservatoare din anii 1910-1914, acordând o mare atenție evenimentelor externe, autorul a considerat că guvernul conservator a fost constituit din necesitatea de a face față evenimentelor determinate de izbucnirea conflictului balcanic, dar, odată încheiată această misiune, trebuia să renunțe la guvernare: ”Dacă în domeniul politicii externe, în împrejurările crizei balcanice, un guvern conservator prezidat de Titu Maiorescu

---

³⁵ Gheorghe Platon, *Istoria modernă a României*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1985, p. 449.

³⁶ *Ibidem*, p. 550.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ Ion Bulei, *Sistemul politic al României moderne. Partidul Conservator*, Editura Politică, București, 1987, p. 362.

³⁹ Idem, *Scurtă istorie a României*, Editura Meronia, București, 1996, p. 90; Ion Mamina, Ion Bulei, *Guverne și guvernanți. 1866-1916*, Editura Silex, București, 1994, p. 145.

⁴⁰ Stelian Neagoe, *Istoria unirii românilor. II. De la Cuza Vodă Întemeietorul la Ferdinand I Întregitorul*, Editura Diogene, București, 1993, p. 224.

fusese deosebit de util, în domeniul politicii interne constituia o frână, întrucât se prezenta țării cu un program negativ⁴¹.

Într-o altă lucrare, *Ion I.C. Brătianu*, Anastasie Iordache a afirmat că nedreptatea făcută la Berlin (1878) României "a fost reparată la Congresul de pace de la București, încheiat prin tratatul semnat la 28 iulie/10 august 1913"⁴². Iar contradicțiile dintre România și Austro-Ungaria au dus la "o nouă orientare politică ce se impunea statului român, în noile împrejurări rezultate după al doilea război balcanic, care iritase, evident, cercurile conducătoare austro-ungare, în contradicție flagrantă cu interesele supreme ale României"⁴³.

Pe aceeași linie a mers și Keith Hitchens, apreciind că: "România a ieșit din Conferința de pace nu numai cu mai mult teritoriu, ci și cu un prestigiu sporit și un nou simțământ de încredere în sine, ceea ce a făcut și mai puțin probabil decât înainte ca politicienii și opinia publică să consimtă la o tutelă austriacă"⁴⁴.

Și Ion M. Oprea a reliefat rolul jucat de România în timpul evenimentelor balcanice, apreciind că "prin participarea sa la război, România a contribuit la restabilirea păcii și a asigurat un nou echilibru de forțe între statele balcanice și a preîntâmpinat intrarea armatei țariste în rândul beligeranților, ceea ce ar fi permis Rusiei să transforme Balcanii într-un adevărat protectorat"⁴⁵.

Ioan Scurtu, printre altele, a menționat și situația precară a armatei române, precizând că "armata română nu era, cu adevărat, pregătită și echipată de război"⁴⁶. Iar discursurile despre grija pe care statul a purtat-o ostașilor "s-au dovedit a fi în mare parte, demagogice. Un mare număr de militari a murit de holeră"⁴⁷.

Gheorghe Zbucnea a remarcat că, prin pacea de la București din 1913, s-a încheiat o etapă istorică a spațiului sud-est european, România urmărind "încetarea situației conflictuale, stingerea războiului, instalarea unei păci drepte, înlăturarea oricărei hegemonii politice în zonă"⁴⁸, dar și repararea nedreptății suferite cu ocazia încheierii Tratatului de la Berlin. Autorul a considerat că "această politică a fost promovată independent de intervențiile sau interesele marilor puteri" și că interesele românești erau cele mai importante⁴⁹.

Și Viorica Moisuc a concluzionat că prin războaiele balcanice "statele tinere din zona sud-estică a Europei, obiect al disputelor dintre marile puteri, aflate în zone strategice râvnite, se întăriseră suficient de mult și reușiseră să elimine

---

⁴¹ Anastasie Iordache, *Criza politică din România și războaiele balcanice. 1911-1913*, Editura Paideia, București 1998, p. 275.

⁴² Idem, *Ion I.C. Brătianu*, Editura Albatros, București, 1994, p. 161.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ Keith Hitchens, *România. 1866-1947*, Editura Humanitas, București, 1996, p. 173.

⁴⁵ Ion M. Oprea, *România și Imperiul Rus. 1900-1924*, vol. 1, Editura Albatros, București, 1998, p. 57.

⁴⁶ Ioan Scurtu, *Istoria românilor în timpul celor patru regi (1866-1947)*, vol. 1, Editura Enciclopedică, București, 2001, p. 205.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ Gheorghe Zbucnea, *România și războaiele balcanice. 1912-1913. Pagini de istorie sud-est europeană*, Editura Albatros, București, 1999, p. 345-346.

⁴⁹ *Ibidem*.